

Syventäviä osajuonteita suuressa kertomuksessa

Henrik Meinander: *Kaleidoskooppi. Tutkielmia Suomen historiasta*. Siltala 2020.

Henrik Meinander on Helsingin yliopiston historian professori, joka on käsitellyt aikaisemmissa teoksissaan paitsi Suomen historiaa myös Suomen, Ruotsin ja ruotsalaisuuden historiallisia yhteyksiä. Tuoreinta teostaan edeltäneen syventävän ”vuositutkimuksen” (*Samaan aikaan – Suomi ja maailma* 1968) jälkeen Meinander on palannut jälleen tarkastelemaan Suomen historiallisia kysymyksiä muissakin ajallisissa raameissa.

Kaleidoskooppi on jatketta aiemmille antologioille, joita ovat *Den nödvändiga grannen: Studier och inlägg* (2001) ja *Kekkografia: Historiaesseitä* (2010). *Kaleidoskooppi* on samalla kokoomateos, sillä yhtä artikkelia lukuun ottamatta kaikki teoksen tekstit on julkaistu jo aiemmin eri yhteyksissä.

Esiin tulee teemoja, joita Meinander on käsitellyt myös kahdessa aiemmassa artikkelikokoelmassa.

Jo niissä hän on pyrkinyt nostamaan esille enemmän tai vähemmän unohdettuja henkilöitä, jotka ovat olleet aikoinaan merkittäviä vaikuttajia, tai saaneet muuten aikaan jotain huomionarvoista. Suomenruotsalaisten historia, Suomen ja Ruotsin historian yhteiset linjat sekä suomalainen historiantutkimus siihen vaikuttavine tekijöineen ovat yhtä lailla aihealueita, joilla tekijä liikkuu mielellään. Meinander on selvästi mieltynyt myös urheiluhistoriaan.

Näiden aihealueiden vastapainoksi on tehty uusiakin ”valtauksia”. Tarkasteluun on otettu näin sisä- ja ulkotiloihin liittyviä historiallisia merkityksiä, eri aikoihin kytkeytyviä tulevaisuushorisontteja ja teoksia, jotka saavat kirjallisuushistoriallista käsittelyä.

Unohdettuja vaikuttajia

Myöhempinä aikoina unohdetuimmiksi tulleista vaikuttajista Meinander esittelee ensimmäiseksi August Schaumanin, joka perusti *Hufvudstadsbladetsin* vuonna 1864. Käsitelyn kohteena ei kuitenkaan ole Schaumanin toiminta lehtimiehenä, vaan hänen päiväkirjamuotoinen muistelmateoksensa *Nu och förr* (1886), joka sisältää huomioita 1800-luvun poliittisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä Suomessa ja Pohjoismaissa. Meinander analysoi osuvasti kirjoitelman sisältöä ja yhteyksiä omaan aikaansa. Schaumanin taustan johdosta artikkeli liittyy myös suomenruotsalaisten historiaan.

Teoksessa saa kuvauksensa niin ikään Johannes Virolainen, joka on alkanut jo hieman unohdettua, vaikka kuuluukin sinänsä yhä muistettuihin niin sanotun toisen tasavallan poliittikkoihin. Meinander tarkastelee Virolaista poliittisen vallan käyttäjänä. Tämä tarkastelu on lämminhenkistä ja Virolaista itseään arvostavaa, jossa häntä kuvataan poliittisena sillonrakentajana. Opin uutena asiana myös, miksi Virolainen lähti mukaan presidenttiehdokkaaksi vuonna 1981, vaikka tuskin uskoi mahdollisuuksiinsa supersuosittua Koivistoa kohtaan.

Meinanderin mukaan hän oli halunnut estää tilanteen, jossa vaaleihin olisi yritetty jälleen vaikuttaa ulkopoliittisiin syihin viittaamalla. Virolaisen oma ehdokkuus iski kumoon argumentin, jota oli käytetty tehokkaasti myös häntä itseään vastaan. Neuvostoliittolaiset suhtautuivat nimittäin nuivasti Virolaiseen.

Suomenruotsalaisten historiasta Meinander ottaa esiin myös Zachris Topeliuksen, tosin täällä kertaa hieman uudistavassa ja poikkeuksellisessakin katsannossa. Kaitsemususkosta professoria, ”satusetää” ja *Välskärin kertomusten* kirjoittajaa kuvataankin nyt teknologiauskoisena liikenteellisten edistysaskeleiden puolestapuhujana.

Yhteiset menestystarinat

Suomen ja Ruotsin yhteiselle historialle sekä myöhempien kehityskulkujen vertailulle varataan tilaa kahdessakin artikkelissa. Meinander puntaroi ruotsalaisen kulttuurin ja sen Suomeen jättämän perinnön merkitystä. Samassa hengessä hän löytää yhdenmukaisia, joskin toisistaan erottuviakin kehityslinjoja Suomen ja Ruotsin historiasta sekä 1800-luvun että 1900-luvun osalta. Tässä yhteydessä haetaan vertailukohtaa myös muista Pohjoismaista ja Baltian maista. Kaikkiaan Meinander näkee Suomen ja Ruotsin kehityksen erityisesti 1930-luvun osalta yhdenlinjaisina menestystarinaoina. Tuolloin molemmissa maissa keskityttiin kansallisvaltion ympärille ja alettiin tietoisilla poliittisilla päätöksillä rakentaa niin sanottua kansankotia.

Myöhemmin tekijä ulottaa tarkastelun kummankin maiden ulkopoliittiseen toimintaan kylmän sodan maailmassa. Vaikka Meinander tuntuu arvostavan ruotsalaisten historiaa ja löytää sieltä monia hyviä ja tarkoituksenmukaisia asioita, hän ei epäile tuoda näkyviin kriittisiääkään aiheita. Virallisen puolueettomuutensa taustalla Ruotsi harjoitti koko ajan salaista sotilaallista yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa. Tämä kaksilla korteilla pelaaminen oli vielä veikeämpää,

kun pääministeri Olof Palme kritisoi avoimesti läntisen supervallan osallistumista Vietnamin sotaan. Silti salaiset sotavarustelut ja valmistautuminen jatkuivat hyvässä yhteisymmärryksessä. Meinanderin mukaan Palme olisi kehottanut jopa poliitikkoja hoitamaan asiat siten, että tämä onnistuisi, hänen esittämästään Vietnamin sota -kriitistä huolimatta.

Suomalaista historiantutkimusta koskevissa pohdintoissa Meinander ottaa esiin jo aiemmissa yhteyksissä esittämänsä näkemyksen, jonka mukaan historiantutkimuksemme traditiossa on vallinnut taipumus nähdä suomalaisten käymät sodat jollain tapaa erillisinä ja omina, vaikka ne ovat aina kytkeytyneet kulloinkin käytyihin laajempiin sotilaallisiin konflikteihin. Eräänlaisena lempiteemana tekijällä näyttääkin olevan sitkeästi elänyt erillissodan käsite, jolle hän varaa kokonaisen artikkelin puntarimalla Suomen asemaa toisessa maailmansodassa. Tällä hetkellä on alkanut jo voittaa näkemys, jonka mukaan Suomi ja Saksa sotivat käytännössä jatkosodan alusta lähtien liittolaisina, vaikka muodollinen liittosopimus maiden välillä tehtiin vasta olosuhteiden pakosta kesällä 1944. Kansainvälisellä tasolla asia on nähty näin jo pidemmän aikaa.

Myöhemmin Meinander tarkastelee lisää kansallisen historiantutkimuksemme merkitystä kulttuurille ja yhteiskunnalle sekä siihen eri aikoina vaikuttaneita tekijöitä. Meinander näkee historiantutkimuksemme vaikuttuneen samoista tekijöistä, jotka ovat ohjanneet historiantutkimusta muuallakin eri aikoina, joskin kansallisen historiamme omat kehitysvaiheet ovat toimineet yhtä lailla vaikuttimina. Aivan lopuksi hän visioi, miten historiantutkimusta olisi järkevintä harjoittaa tulevaisuudessa.

Sisä- ja ulkotiloihin liittyvien historiallisten merkitysten erittely edustaa yhtä mielenkiintoisinta antia teoksen artikkeleissa. Tältä pohjalta Meinander tarkastelee, mitä asioita patsaat, kadut, raken-

nukset ja taulut ovat ilmentäneet autonomian ja itsenäisyyden ajan Suomessa. Tässä yhteydessä on luontevaa todeta, että suomalaiset ovat esittäneet perustuslaillisuutta ja omia oikeuksiaan puoltavia manifesteja venäläisiä vastaan myös patsailla ja tauluilla. Tunnetuin esimerkki on Edvard Iston maalaama *Hyökkäys* (1899), jossa Venäjän kaksipäinen kotka ahdistelee Suomi-neidon kädessä olevaa lakikirjaa. Kaduista otetaan myöhemmin lähempään tarkasteluun poliittisia ja yhteisöllisiä merkityksellisiä paljon sisältävä Unioninkatu.

Suomenruotsalaisten vuoden 1914 tulevaisuushorisonttiaihiossa artikkelissa eri taustatekijöiden kuvailu on laajaa ja seikkaperäistä, mutta eri suuntiin laveasti kulkevaa jopa siinä määrin, että itse varsinainen tulevaisuushorisontti jää olemukseltaan hiukan epämääräiseksi. Syksyn 1944 tunnemaishan käsittely tuntuu monilta sisällöiltään toki keskitetyimmältä. Ydinajatuksena esitetään, että suomalaisia kiinnosti enemmän jokapäiväinen selviytyminen kuin suurilta ja abstrakteilta tuntuvat sotakorvausvaatimukset.

Avovedestä Maaninkavaaraan

Teoksen mielenkiintoisin ja erottuvin kirjoitus on artikkeli, jossa Meinander vertaa kolmea erikäistä urheiluroomaania toisiinsa. Kyseessä ovat hiukan jo unohduksiin jäänyt Urho Karhumäen *Avoveteen* (1936), Juhani Peltonen klassikkomainen *Elmo* (1978) ja tuoreimpana Miika Nousiaisen *Maaninkavaara* (2009). Meinander tarkastelee jokaista romaania yhteydessä omaan aikaansa ja taustoihin, joista romanit itsessään ovat rakentuneet. Tältä pohjalta avautuu syventäviä näkemyksiä sekä poliittiseen historiaan että kulttuurihistoriaan.

Lisäksi Meinanderin tarkastelukulma ulottuu luterilaisuuden historiaan, jääkäreitä koskevan historiantutkimuksen vaiheisiin sekä Risto Rytiiin. Viimeksi mainitusta opin uutena asiana, että Ryti olisi itsekin tiedostanut laskelmoivan

ja tunnekylmän vaikutelmansa, eikä hakeutunut siksi avoimesti poliittisiin tehtäviin. Toisaalta Rydistä tulee kuva, että hänen ominaisuutensa sopivatkin parhaiten sodanaikaiseen johtamiseen. Meinander tekee erään huomionarvoisen päätelmän, jonka mukaan Ryti olisikin ollut aidosti uskovaisten mies kylmästä ja järkevistä ulkokuorestaan huolimatta.

Meinander on kiinnittänyt jo aiemmin kriittisesti huomiota Suomen puolueettomuuteen kylmän sodan aikaisessa maailmassa. Meinander antaa ymmärtää, että puolueettomuuden määrittelyyn tulisi Suomen kohdalla suhtautua kriittisesti, koska Neuvostoliiton kanssa tehty YYA-sopimus ja itänaapurin oma ”valvonta” ohjasivat tarkasti sekä sisä- että ulkopolitiittisia toimenpiteitä Suomessa.

Jo aiemmin Meinander onkin maininnut, että puolueettomuuspolitiikka olisi ollut peitenimi eräänlaiselle kaksoiselämälle, jossa vaalittiin suhteita itään, mutta samalla tehtiin töitä länteen kuulumisen hyväksi.

Kaikkiaan *Kaleidoskooppi* on monipuolinen, monessa historiallisessa aihepiirissä liikkuva teos, jonka artikkelit antavat kriittistä ajattelemisen aihetta. Joissakin esseissä esiintyi hivenen toistoa ainakin erillissota-termin suhteen, mutta asia ei häiritse, jos lukee jokaista artikkelia omana kokonaisuutenaan. Teoksen kokonaisuute edustaa eräänlaista postmodernia historian tutkimusta, jossa niin sanottua suurta kertomusta voidaan haastaa esimerkiksi pilkkomalla se useiksi pieniksi palasiksi. Tältä pohjalta on kuitenkin mahdollista löytää uusia näkökulmia ja tarkastelutapoja, joilla puntaroidaan eri asioiden vaikutusta toisiinsa.

AKI ALANKO

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historiaan erikoistunut vapaa kriitikko ja toimittaja.